

Forskare och utredare Anna-Karin Wyndhamn:

”Normstyrningen leder till att många inte vågar vara kritiska”

En värdegrund kan innefatta vad som helst, men förpliktigar ofta inte till något. Det stora problemet uppstår när de tolkas som att all verksamhet ska utgå från till exempel ett normkritiskt perspektiv eller att det finns en strukturell rasism som genomsyrar det svenska samhällets institutioner. Det tycker Anna-Karin Wyndhamn som gjort sig känd som en rak debattör och kritiker av hur värdegrunder används inom skolan och den högre utbildningen.

Anna-Karin Wyndhamns avhandling från 2013 handlade om hur skolans värdegrundsarbete påverkar elevernas träning i kritiskt tänkande. För tre år sedan släppte hon tillsammans med journalisten Ivar Arpi boken Genusdoktrinen som handlar om hur ett påtvingat genusperspektiv bland annat leder till att forskare skräms till tystnad och att forskningspengar villkoras.

Som forskare och utredare med bas på Göteborgs universitet har Anna-Karin Wyndhamn gjort sig känd som en stark kritiker av hur värdegrunder och normstyrning påverkar verksamheterna inom framför allt den svenska skolan och akademien.

– En värdegrund kan ju innefatta allt eller ingenting, ofta är den till intet förpliktigande. Den säger i regel inget om vad man ska jobba med, vem som ska göra vad eller vad som händer när något går fel och man inte följer värdegrunden. Det är lite grann en modefluga. Myndigheter och andra organisationer älskar att säga att man har en värdegrund i stället för att ha regler för uppförande, etik och kräva yrkesprofessionalism, säger hon.

Det hon vänder sig emot är bland annat att värdegrunder ofta kommer i fluffiga

Anna-Karin Wyndhamn

paket eller agendor som säger att man är för mångfald, jämställdhet, inkludering, hållbarhet med mera. Fina ord som de flesta inte har några invändningar emot.

Värre blir det när begreppen ska tolkas och det ska skapas verktyg. Till exempel som att skolundervisning ska utmärkas av ett normkritiskt pers-

pektiv, att det finns en strukturell rasism som genomsyrar det svenska samhällets institutioner eller att alla sammanhang genomsyras av en könsmaktordning. Teoribildning görs till styrande sanningar.

– I sin värsta form blir värdegrunden en del av den normstyrning som vi i dag ser på högre utbildningar, på myndigheter och i skolan. Det här är ju arbetsplatser där det ska vara högt i tak och människor ska våga ifrågasätta och tänka fritt. Normstyrningen leder i stället till att många inte vågar vara kritiska, säger Anna-Karin Wyndhamn.

Som ett exempel på hur illa det kan gå nämner hon Skolverket som på sin Youtubekanal för något år sedan la upp filmer där man låtit det normkritiska och queerfeministiska poesikollektivet Det nya gardet tolka myndighetens läroplan, betygskriterier och värdegrund i diktform. Tolkningarna hade filmats på en konferens om Skolverkets bildningsuppdrag och tillgängliggjordes senare för landets lärare. Efter stark kritik plockades dock filmerna bort.

– Effekten när man köper ett teoripaket som till exempel bygger på en maktordning med offer och förövare är att man börjar analysera verkligheten utifrån den teorin och ingen annan. Det blir destruktivt och

”

MYNDIGHETER OCH ANDRA ORGANISATIONER ÄLSKAR ATT SÄGA ATT MAN HAR EN VÄRDEGRUND I STÄLLET FÖR ATT HA REGLER FÖR UPPFÖRANDE, ETIK OCH KRÄVA YRKESPROFESSIONALISM.

hämmande. Det gäller all verksamhet, men i synnerhet högre utbildning och forskning. Där kan det motverka det kritiska tänkandet och den fria forskningen, säger Anna-Karin Wyndhamn.

Ett annat exempel från Skolverket är ett stödmaterial för lärare som beställdes från Amphi Produktion, ett företag som enligt egen utsago ”möjliggör maktkritisk förändring”. Materialet präglas av en intersektionell och normkritisk analys som ska hjälpa lärare att arbeta med inkludering, jämställdhet och värdegrund.

Ett grundläggande problem med stödmaterial, som kostade mer än 700 000 kronor, är enligt Anna-Karin Wyndhamn att det bygger på att människor som anses underordnade i en maktstruktur alltid har rätt, medan de som anses överordnade har fel. Med ett sådant perspektiv kan hedersnormer tolkas som ett uttryck för västvärldens strukturella rasism och majoritets-samhällets förtryck. Vithetsnormen är däremot något som lärare alltid ska vara uppmärksam på, inte minst i den egna undervisningen.

– Sveriges lärare förtjänar ett bättre material. Det är märkligt att en myndighet med 800 medarbetare inte klarar det, utan publicerar något som är så tydligt färgat av en politisk agenda och en monoklausul förklaringsmodell, säger Anna-Karin Wyndhamn.

Hon tycker att det är bra med insatser som gynnar elevernas kunskapsutveckling och utveckling som aktiva demokratiska medborgare:

– Men det tror jag inte att de här insatserna gör. Etik och moralfrågor ska ingå i skolundervisningen och ingå som ett spår i alla ämnen. Det är inget som ska behandlas separat.

Risken finns att verktyg i form av dokument, filmer och kurser som ska implementera värdegrunder blir disciplineringsinstrument som gör att medarbetare inte vågar säga vad de tycker.

– Det skapar tystnadskulturer och de vill vi ju ha bort och inte stärka. Visst kan det finnas behov av att lyfta olika frågor som är viktiga, men då måste man benämna dem med vad de är. Som till exempel kulturfrågor eller kulturrockar, säger Anna-Karin Wyndhamn.

I stället för könsmaktsteorier, genusperspektiv och strukturell rasism vill hon se arbetsplatser där medarbetarna är lojala med sitt uppdrag och sitt yrke, uppträder professionellt och tar ansvar.

– Förutom gällande lagar och regler kanske det räcker med en uppförandekod. Om den är tydlig och inte luddig.

En annan viktig princip är likabehandling, ett område som Anna-Karin Wyndhamn arbetat med i tidigare uppdrag. Det har hänt att hon själv blivit ifrågasatt för uppdrag som hon varit påtänkt till. Anledningen var då inte bristande meriter, utan att hon ansågs alltför kritisk.

– De ifrågasatte min värdegrund. Då har jag bett om en skriftlig precisering av vilken del av min värdegrund som var fel och att den handlingen skulle diarieföras. Då hade man inte längre någon invändning och uppdraget blev mitt.

”

DET SKAPAR
TYSTNADSKULTURER
OCH DE VILL VI
JU HA BORT OCH
INTE STÄRKA.